

Daniel Kitabı - Sayı Yüz Yetmiş Dört

Peygamberlik İlgörüleri ve İlahi Vahiyler: Daniel'in Görümünü ve Onun Son Günlere İlişkin Yansımalarını Anlamak

Jeff Pippenger

2024-04-04

On üçüncü ilâ on beşinci ayetlerde tasvir edilen üçüncü vekâlet savaşını ele alırken, bu ayetlere kadar nelerin vuku bulduğunu kendimize hatırlatacağız. Onuncu bölümde Daniel son görümünü alır ve bunu yaparken hem içsel hem de dışsal peygamberlik görümlerini anlayan biri olarak tanımlanır. “Söz” anlamına gelen İbranice “dabar” sözcüğü “thing” olarak çevrilmiştir. Dokuzuncu bölümde ise, Cebrail Daniel’e iki bin üç yüz gün görümünü kavratmak üzere geldiğinde, İbranice “dabar” sözcüğü “matter” olarak çevrilmiştir.

Evet, ben dua ederken konuşuyordum ki, başlangıçtaki görümde gördüğüm o adam Cebrail, hızla uçarak akşam sunusu vaktinde bana dokundu. Bana bilgi verdi, benimle konuştu ve dedi ki: Ey Daniel, sana bilgelik ve anlayış vermek için şimdi geldim. Yakarışlarının başlangıcında buyruk çıktı ve ben sana bildirmeye geldim; çünkü sen çok sevilen birisin; bu nedenle sözü anla ve görümü düşün. Daniel 9:21-23.

Gabriel Daniel’e “sözü anla ve görümü düşün” dediğinde, İbranice “biyn” sözcüğü hem “anla” hem de “düşün” olarak tercüme edilmiştir. Bu sözcük, zihinsel olarak ayırmak anlamına gelir. Gabriel, Daniel’e “söz” diye tercüme edilen “dabar” ile “görüm” diye tercüme edilen “mareh” arasında zihinsel bir ayırım yapmasını bildirdi. Gabriel’in Daniel’e iki bin üç yüz yıllık peygamberlik hakkında sunduğu yorumu anlayabilmesi için, Daniel’in “söz” olarak temsil edilen peygamberlik görümü ile peygamberlik “mareh” görümü arasındaki ayrımı kavraması gerekiyordu. “Söz” olan “dabar”, yani kelime anlamına gelen ifade, peygamberliğin dış hattını temsil eder; “mareh” görümü ise peygamberliğin iç hattını temsil eder.

Daniel kitabının onuncu bölümünde, peygamberlik öğrencisine açıklanan ilk gerçek şudur: Daniel, peygamberliğin hem iç hem de dış çizgilerini anlayan Tanrı’nın son günlerdeki halkını temsil eder.

Pers Kralı Koreş’in üçüncü yılında, adı Belteşassar diye anılan Daniel’e bir şey vahyedildi; ve o şey gerçekte, fakat belirlenen zaman uzundu; ve o, o şeyi anladı ve görüme dair anlayış sahibi oldu. Daniel 10:1.

“Söz”, İbranice “dabar” sözcüğüdür ve “görüm” de “mareh” görümüdür. Daniel, bir peygamber olarak, Tanrı’nın son gün halkını temsil eder; bunun kusursuz gerçekleşmesi yüz kırk dört bindir. Koreş’in üçüncü yılı, Daniel’i 1989’daki son vakitte başlayan reform çizgisine yerleştirir. 1989’dan Amerika Birleşik Devletleri’nde yakında gelecek olan Pazar yasasına kadar olan tarihi temsil eden “o günlerde”, Daniel üç hafta yas tutuyordu. Yüz kırk dört binin reform çizgisinde, bu yas dönemi, Vahiy kitabının on birinci bölümündeki iki tanığın sokakta ölü yattıkları üç buçuk günü işaretlemektedir. Rabbimizin de çarmlıha gerildiği, Sodom ve Mısır denilen o büyük kentin sokağı, aynı zamanda Hezekiel’in ölü, kuru kemikler vadisidir.

Onuncu bölümde Daniel, Mesih'in benzerliğine dönüştürülür ve Daniel'in gördüğü görümü Cebrail'in yorumlamasından önce ona üç kez dokunulur. Görüm, ibadet edenlerin iki sınıfa ayrılmasına yol açtı. Ebedi müjde her zaman ibadet edenleri iki sınıfa ayırır. Daniel, yüz kırk dört bin olarak temsil edilen ibadet edenler sınıfını temsil ediyordu; oysa görümden korkup kaçanlar diğer sınıfı oluşturuyordu.

Onuncu bölümden önce, Gabriel bir görümü yorumlamak için Daniel'e üç kez geldi. Yedinci ve sekizinci bölümlerdeki görüşleri yorumladı; bunlar, Kutsal Kitap peygamberliklerinde yer alan krallıkları hem siyasal tezahürleriyle (yedinci bölüm) hem de dinsel tezahürleriyle (sekizinci bölüm) betimliyordu. Sonra, dokuzuncu bölümde, Gabriel iki bin üç yüz yıllık peygamberliği yorumladı. Onuncu bölümde Gabriel, dokuzuncu bölümde yarım kalan yorumu tamamlamak ve tapınanların iki sınıfını ortaya çıkaran görüşün yorumunu Daniel'e vermek için gelir. Gabriel önce, on dördüncü ayette, Daniel'e görüşün genel bir özetini sunar.

Şimdi sana, halkının son günlerde başına neler geleceğini anlamam için geldim; çünkü bu görüş daha ilerideki günler içindir. Daniel 10:14.

Tapınanları iki sınıfa ayıran Mesih'in görüşü, son günlerde Tanrı'nın halkının başına gelecek olanları temsil eder. Yedinci ve sekizinci bölümlerin yorumu, Kutsal Kitap peygamberliğinde krallıkların yükseliş ve düşüşleriyle temsil edilen tarihin bir yorumuydu; bunlar da sırasıyla yırtıcı hayvanlar ve tapınak hayvanlarıyla tasvir edilmişti. Dokuzuncu bölümün yorumu ise, iki bin üç yüz yıllık peygamberlikte yer alan farklı peygamberlik dönemlerinin ayrıntılı bir dökümünü sunuyordu. Onuncu bölümdeki yüceltilmiş Mesih görüşü de bir şekilde son günlerde Tanrı'nın halkının başına gelecek olanları temsil ediyordu. Gabriel, yüceltilmiş Mesih görüşünün yorumunu oluşturan ayrıntılı tarih şemasına başlamadan önce, yorumun neyi temsil ettiğini Daniel'e zaten söylediğini hatırlatır.

Sonra dedi ki, Sana neden geldiğimi biliyor musun? Şimdi ise Pers prensiyle savaşmak için geri döneceğim; ve ben gidince, işte, Yunanistan'ın prensi gelecek. Daniel 10:20.

Gabriel, Daniel'e on dördüncü ayette, son günlerde Tanrı'nın halkını nelerin beklediğini anlamasını sağlamak için geldiğini söylediğini hatırlatır ve Daniel'in bundan sonraki peygamberlik tarihi sunumunu bu bağlamda değerlendirmesini bekler. Daniel, yas tutmaya başladığı ilk günden itibaren belirli bir anlayış arıyordu.

Sonra bana dedi ki: Korkma, Daniel; çünkü anlamaya ve Tanrının önünde kendini alçaltmaya karar verdiğin ilk günden beri sözlerin işitildi ve ben sözlerin için geldim. Ama Pers krallığının önderi bana yirmi bir gün karşı durdu; ne var ki, baş önderlerden biri olan Mikail bana yardıma geldi; ve ben orada Pers krallarının yanında kaldım. Daniel 10:12, 13.

Daniell'in üç haftalık yasının ardından, Mesih'in görüşünü gördü; bu görüş, Patmos'taki John'un tanık olduğu Mesih'in görüşüyle peygamberlik bakımından örtüşüyordu.

Bizzat Tanrı'nın Oğlu Daniel'e göründü. Bu betimleme, Mesih'in Patmos Adası'nda ona vahyedildiği sırada Yuhanna'nın verdiği betimlemeye benzer. Rabbimiz şimdi Daniel'e son günlerde neler olacağını öğretmek için başka bir göksel haberciyle birlikte geliyor. Bu bilgi

Daniel'e verildi ve çağların sonu bize gelmiş olan bizler için ilhamla kaydedildi.

Dünyanın Kurtarıcısı tarafından açığa çıkarılan büyük gerçekler, gerçeği gizli hazineler gibi arayanlar içindir. Daniel yaşlı bir adamdı. Hayatı, putperest bir sarayın cazibeleri arasında geçmiş, zihni büyük bir imparatorluğun işleriyle meşgul olmuştu; yine de bütün bunlardan yüz çevirip Tanrı'nın önünde kendini alçalttı ve Yüceler Yücesi'nin amaçlarının bilgisini aradı. Yakarışlarına karşılık, son günlerde yaşayacak olanlar için göksel saraylardan ışık gönderildi. Öyleyse, gökten bize getirilen gerçekleri kavrayabilmemiz için anlayışımızı açması amacıyla Tanrı'yı ne büyük bir ciddiyetle aramalıyız.

'Ve ben, Daniel, yalnız ben görümü gördüm; çünkü benimle olan adamlar görümü görmediler; fakat üzerlerine büyük bir titreme geldi, öyle ki saklanmak için kaçtılar.... Bende hiç kuvvet kalmadı; çünkü güzelliğim içimde çürüklüğe döndü ve gücümü muhafaza edemedim.' Gerçekten kutsallaştırılmış olan herkesin deneyimi böyle olacaktır. Mesih'in büyüklüğünü, görkemini ve kusursuzluğunu ne kadar daha açık görürlerse, kendi güçsüzlüklerini ve kusurlarını da o kadar canlı biçimde göreceklerdir. Günahsız bir karakter iddia etme eğilimleri olmayacaktır; kendilerinde doğru ve güzel görünen şey, Mesih'in saflığı ve görkemiyle karşılaştırıldığında yalnızca değersiz ve bozulabilir olarak görünecektir. İnsanlar Tanrı'dan ayrıldıklarında, Mesih hakkında çok belirsiz görüşlere sahip olduklarında, 'Ben günahsızım; kutsallaştırıldım' derler.

Sonra Gabriel peygambere göründü ve ona şöyle seslendi: 'Ey Daniel, çok sevilen adam, sana söylediğim sözleri anla ve dimdik dur; çünkü şimdi sana gönderildim.' Bu sözleri bana söylediğinde, titreyerek ayağa kalktım. Sonra bana dedi ki: 'Korkma, Daniel; çünkü anlamak için yüreğini adadığın ve Tanrı'nın önünde kendini alçalttığın ilk günden beri sözlerin işitildi ve ben sözlerin için geldim.'

Göklerin Yüceliği tarafından Daniel'e ne büyük bir onur gösterildi! Titreyen kulunu teselli eder ve duasının göklerde işitildiğini ve o hararetli yakarışa karşılık olarak Fars kralının yüreğini etkilemek üzere melek Cebrail'in gönderildiğini ona bildirir. Daniel oruç tutup dua ederken geçen üç hafta boyunca hükümdar, Tanrı'nın Ruhunun etkilerine direndi; fakat Göklerin Prensi, başmelek Mikail, inatçı kralın yüreğini Daniel'in duasına karşılık verecek kesin bir eyleme yöneltmek için gönderildi.

'Ve bana böyle sözler söylediğinde, yüzümü yere çevirdim ve dilsiz kaldım. Ve işte, insanoğullarına benzer surette biri dudaklarıma dokundu.... Ve dedi: Ey çok sevilen adam, korkma; selamet sana olsun; güçlü ol, evet, güçlü ol. Ve benimle konuştuktan sonra güçlendim ve dedim: Efendim konuşsun; çünkü beni güçlendirdin.' Daniel'e açığa çıkarılan ilahi yücelik o kadar büyüktü ki, bu görüntüye dayanamadı. Bunun üzerine göklerin habercisi varlığının parlaklığını örttü ve peygambere 'insanoğullarına benzer surette biri' olarak göründü. İlahi gücüyle, Tanrı'dan kendisine gönderilen sözü işitebilsin diye bu dürüst ve iman sahibi adamı güçlendirdi.

"Daniel, Yüceler Yücesi'nin adanmış bir hizmetkârıydı. Uzun yaşamı, Efendisi için yaptığı soylu hizmet işleriyle doluydu. Karakterinin saflığı ve sarsılmaz sadakati, ancak yüreğinin alçakgönüllülüğü ve Tanrı önündeki pişmanlığıyla eş tutulabilir. Tekrar ediyoruz: Daniel'in

hayatı, gerçek kutsallaşmanın esinli bir örneğidir." Review and Herald, 8 Şubat 1881.

Daniel'in onuncu bölümdeki deneyimi, tıpkı Daniel ve Yuhanna gibi İsa Mesih'in Vahyi'ni anlayan, son günlerdeki Tanrı halkını temsil eder. Daniel'i, deneyiminin yer aldığı peygamberlik tarihindeki konumuna yerleştirmenin anahtarı, onun yas tutuyor oluşu ile yirmi bir günlük sürenin sonunda Mikail'in gönderilmiş olması gerçeğine dayanır. Birinci ayette Daniel, peygamberliğe dair hem iç hem dış görüşleri anladığını kaydeder. Yirmi bir günlük süre başlamadan önce Daniel'in iki görüş hakkındaki anlayışı eksikti; ancak Cebrail'in verdiği yorumla Daniel, "şey"i ve "görüm"ü farklı vahiyler olarak bütünüyle kavrar.

Yetmiş yıllık esaretin sona erme zamanı yaklaştığında, Daniel'in zihni Yeremya'nın peygamberlik sözleri üzerinde büyük ölçüde yoğunlaştı. Tanrı'nın seçilmiş halkına bir sınama daha vereceği zamanın yaklaştığını gördü; ve oruç, tevazu ve dua ile, İsrail adına Göklerin Tanrısı'na şu sözlerle ısrarla yalvardı: "Ya Rab, büyük ve korkunç Tanrı, O'nu sevenlere ve buyruklarını tutanlara antlaşmasını ve merhametini koruyan; günah işledik, suç işledik, kötülük yaptık ve isyan ettik; hatta senin buyruklarından ve hükümlerinden saparak. Ayrıca senin adınla krallarımıza, önderlerimize, atalarımıza ve ülkenin bütün halkına konuşan peygamber kullarına da kulak asmadık."

Bu sözlere dikkat edin. Daniel, Rab'bin huzurunda kendi sadakatini ilan etmez. Kendini temiz ve kutsal ilan etmek yerine, kendisini İsrail'in gerçekten günahkâr olanlarıyla özdeşleştirir. Tanrı'nın ona verdiği bilgelik, dünyanın bilge adamlarının bilgeliğinden, göklerde öğle vakti parlayan güneşin ışığının en sönük yıldızdan daha parlak oluşu kadar çok üstündü. Yine de, göklerin bu denli lütfuna mazhar olmuş bu adamın dudaklarından yükselen duayı bir düşünün. Derin bir tevazu içinde, gözyaşlarıyla ve yüreği parçalanarak hem kendisi hem de halkı için yalvarır. Ruhunu Tanrı'nın önüne serer, kendi günahlılığını itiraf eder ve Rab'bin büyüklüğünü ve yüceliğini kabul eder.

Yakarışlarında ne büyük bir ciddiyet ve hararet var! Tanrı'ya gitgide daha da yaklaşıyor. İmanın eli, Yüceler Yücesi'nin asla boşa çıkmayan vaatlerini kavramak için yukarı uzanıyor. Ruhu ıstırap içinde mücadele ediyor. Ve duasının işitildiğine dair güvenceye sahip. Zaferin kendisine ait olduğunu hissediyor. Biz de bir halk olarak, Daniel'in dua ettiği gibi dua eder, onun güreştiği gibi güreşir, ruhlarımızı Tanrı'nın önünde alçaltırsak, Daniel'e verildiği gibi yakarışlarımıza verilen cevapları aynı derecede belirgin biçimde görürüz. Göklerin mahkemesinde davasını nasıl ileri sürdüğünü işitin:

Ey Tanrım, kulağımı eğ ve işit; gözlerini aç ve yıkımlarımızı ve adınla anılan kenti gör; çünkü yakarışlarımızı Senin huzuruna kendi doğruluklarımızdan ötürü değil, Senin büyük merhametlerin uğruna sunuyoruz. Ya Rab, işit; ya Rab, başısla; ya Rab, kulak ver ve eyle; gecikme, kendi adın uğruna, ey Tanrım; çünkü kentin ve halkın Senin adınla anılıyor. Ben konuşup dua ederken ve kendi günahımı ve halkımın günahını itiraf ederken, ... başlangıçta görümde gördüğüm Cebrail adlı kişi, süratle uçarak, akşam sunusu vakti sıralarında bana dokundu.

Daniel'in duası yükselirken, melek Cebrail, dileklerinin duyulduğunu ve cevaplandığını ona bildirmek için göksel saraylardan süzülerek gelir. Bu kudretli melek, ona bilgelik ve anlayış

vermek, gelecek çağların sırlarını onun önünde açmak üzere görevlendirilmişti. Böylece, gerçeği bilmek ve anlamak için içtenlikle çabalarken, Daniel göğün görevlendirdiği elçiyle paydaşlığa kavuşturuldu.

Tanrı adamı, mutluluk verici bir duygusal coşku için değil, ilahi iradenin bilgisi için dua ediyordu. Ve bu bilgiyi yalnızca kendisi için değil, halkı için istiyordu. En büyük yükü, Tanrı'nın yasasını en katı anlamıyla yerine getirmeyen İsrail içindi. O, başlarına gelen bütün talihsizliklerin, o kutsal yasayı çiğnemelerinin bir sonucu olarak geldiğini kabul eder. Şöyle der: "Günah işledik, kötülük ettik... Çünkü kendi günahlarımız ve atalarımızın suçları yüzünden, Yeruşalim ve halkın çevremizde olan herkes için bir utanç haline geldi." Tanrı'nın seçilmiş halkı olarak kendilerine özgü, kutsal karakterlerini yitirmişlerdi. "Şimdi, ey Tanrımız, kulunun duasını ve yakarışlarını işit ve yüzünü viran olmuş tapınağın üzerine parlat." Daniel'in yüreği, Tanrı'nın viran kalmış tapınağına derin bir özlemle yönelir. O, buranın eski haline ancak İsrail, Tanrı'nın yasasını çiğnemelerinden tövbe edip alçakgönüllü, sadık ve itaatkâr olduğunda kavuşabileceğini biliyordu.

Duasına cevap olarak Daniel, kendisi ve halkının en çok ihtiyaç duyduğu ışık ve gerçeğin yanı sıra, geleceğin büyük olaylarına, dünyanın Kurtarıcısının gelişine kadar uzanan bir görüş de aldı. Kutsallaştırılmış olduklarını iddia edenler, Kutsal Yazıları araştırma arzusu taşımadıkları ve Kutsal Kitap gerçeğini daha açık kavrayabilmek için duada Tanrı'yla mücadele etmedikleri halde, gerçek kutsallaştırmanın ne olduğunu bilmezler.

Tanrı'nın sözüne yürekten inanan herkes, O'nun iradesini bilmeye susayacak ve acıkacaktır. Tanrı gerçeğin kaynağıdır. O, kararmış anlayışı aydınlatır ve ortaya koyduğu gerçekleri kavraması ve anlaması için insan aklına güç verir.

Daniel Tanrı ile konuştu. Gökler onun önünde açıldı. Ancak kendisine verilen yüksek onurlar, kendini alçaltmanın ve gayretle aramanın sonucuydu. O, bugün pek çoklarının düşündüğü gibi, sadece dürüst olup İsa'yı seviyorsak neye inandığımızın önemi olmadığına inanmadı. İsa'ya duyulan gerçek sevgi, hakikatin ne olduğuna dair en titiz ve gayretli bir araştırmaya götürür. Mesih, öğrencilerinin hakikat aracılığıyla kutsal kılınmaları için dua etti. Hakikati dua ile ve ciddiyetle araştırmaya üşenen kimse, ruhunun yıkımına yol açacak yanılgıları kabul etmeye bırakılır.

Gabriel'in ziyareti sırasında, peygamber Daniel daha fazla bilgi alamıyordu; ama birkaç yıl sonra, henüz tam açıklanmamış konular hakkında daha çok şey bilmek isteyerek, yeniden Tanrı'dan ışık ve bilgelik aramaya koyuldu. 'O günlerde ben Daniel üç tam hafta yas tuttum. Lezzetli ekmek yemedim, ağzıma ne et ne de şarap girdi, kendimi hiç meshetmedim... Sonra gözlerimi kaldırdım ve baktım; işte, keten giysiler içinde, beline Uphaz'ın saf altınından bir kuşak kuşanmış bir adam. Bedeni de beril taşı gibiydi, yüzü şimşeğin görünüşü gibiydi, gözleri ateşten meşaleler gibiydi, kolları ve ayakları ise renk olarak cilalanmış tunç gibiydi, ve sözlerinin sesi bir kalabalığın sesi gibiydi.'

Daniel'e görünen bizzat Tanrı'nın Oğluydu. Bu tasvir, Mesih'in Patmos Adası'nda Yuhanna'ya vahyedildiğinde Yuhanna'nın verdiği tasvire benzer. Rabbimiz şimdi, Daniel'e son günlerde nelerin gerçekleşeceğini öğretmek için başka bir göksel haberciyle birlikte geliyor. Bu bilgi

Daniel'e verildi ve dünyanın sonunun geldiği bizler için ilhamla kayda geçirildi. Review and Herald, 8 Şubat 1881.

“Göğün görevlendirilmiş habercisi” olan Cebrail’in Daniel’e getirdiği yorum, dokuzuncu bölümde Daniel’e vermeye başlamış olduğu yorumun tamamlanmasıydı. “Satır üzerine satır” metodolojisi, peygamberlik tasvirini doğru biçimde ayırt edebilmek için, dokuzuncu ve onuncu bölümlerin hem yorumlarını hem de bunlarla bağlantılı koşullarını birlikte uyumlu hâle getirmemizi gerektirir. Ulai ve Hiddekel ırmaklarının görümlerinin birleştiği yer işte bu yorumdur.

Daniel, Yeremya ve Musa'nın kitaplarından, Tanrı'nın halkının kurtuluşunun yakın olduğunu anlamıştı. Böylece Daniel, Tanrı'nın halkının nihai kurtuluşunun yakın olduğunu anlayan son günlerin Tanrı halkını temsil eder. O son günlerin insanları, Daniel'in Babil'deki yetmiş yıllık sürgüne götürülmesiyle örneklendiği gibi, ruhsal olarak dağılmış olduklarını fark edeceklerdir. Sonra, Daniel gibi, dağılmış durumlarına verilecek ve Levililer kitabının yirmi altıncı bölümündeki "yedi kat" ile temsil edilen çareyle uyumlu olan tepkiyi sergilemeleri gerektiğini anlayacaklardır.

Levililer yirmi altıda ortaya konan çarenin gerektirdiği ve Daniel tarafından temsil edilen tevazu deneyimi son günlerde tezahür ettiğinde, Tanrı'nın son günlerdeki halkı belirli bir süre boyunca yas tutmuş olacaktır. Bu süre, başmelek Mikail indiğinde sona erer.

Bu incelemeye bir sonraki makalede devam edeceğiz.

Ve ulusların arasında yok olup gideceksiniz, ve düşmanlarınızın ülkesi sizi yiyip bitirecek. Sizden geriye kalanlar, düşmanlarınızın ülkelerinde kendi suçları yüzünden eriyip tükenecekler; babalarının suçları yüzünden de onlarla birlikte eriyip tükenecekler. Eğer kendi suçlarını ve babalarının suçlarını, bana karşı işledikleri suçu ve bana aykırı davrandıklarını itiraf eder; benim de onlara aykırı davrandığımı ve onları düşmanlarının ülkesine getirdiğimi kabul eder; sonra sünnetsiz yürekleri alçalır ve suçlarının cezasını kabullenirlerse: O zaman Yakup'la yaptığım antlaşmayı anımsayacağım; İshak'la yaptığım antlaşmayı da, İbrahim'le yaptığım antlaşmayı da anımsayacağım; ve ülkeyi anımsayacağım. Ülke de onlardan boş kalacak ve onlar olmadan ıssız yatarken Şabatlarını yerine getirecek; ve onlar suçlarının cezasını kabullenecekler; çünkü yargılarımı hor gördüler ve canları yasalarımın tiksindi. Yine de bütün bunlara karşın, düşmanlarının ülkesinde olduklarında, onları reddetmeyeceğim, onlardan tiksineceğim; onları bütünüyle yok etmeyecek ve onlarla yaptığım antlaşmayı bozmayacağım; çünkü ben RAB, onların Tanrısıyım. Ama onların hatırı için, ulusların gözü önünde Mısır diyarından çıkardığım atalarıyla yaptığım antlaşmayı anımsayacağım ki onların Tanrısı olayım: Ben RAB'bim. Levililer 26:38-45.